

شبیه سازی انسان از نظر فقهی اسلام

سید علی موسوی مهر^{*۱} حسن اسدالهی^۲

مقدمه: تعریف شبیه سازی «کلونینگ» شبیه سازی که به آن «کلونینگ» گفته می‌شود، از ریشه «کلون» است که یک واژه یونانی است و معنای لغوی آن «جوانه زدن و تکثیر کردن» است. «کلونینگ» در علم زیست شناسی عبارت است از «تکثیر موجود زنده بدون آمیزش جنسی» و فعلاً به عمل کاشت جنینی در رحم اطلاق می‌شود که ابتدا در آزمایشگاه تولید شده باشد. و فرایند آن به این ترتیب است که محققان ابتدا هسته های یک تخمک را با هسته سلولهای دیگر جایگزین نموده، سپس تخمک بازسازی شده را در آزمایشگاه مورد مراقبت قرار می‌دهند تا تقسیم شده، به جنین تبدیل شود. چنانچه جنین مزبور در رحم کاشته شود و از آن انسانی به وجود آید، شبیه سازی مولد انسان صورت گرفته است.

به زبان ساده شبیه سازی چیزی شبیه قلمه زنی در عالم گیاهان است. آنچه گفته شد گونه معمول شبیه سازی است، و گر نه شبیه سازی گونه‌های دیگری هم دارد که به برخی از آنها به صورت اختصار اشاره می‌شود: ۱. شبیه سازی الکترو مغناطیسی: در این روش، سیم‌هایی ظریف و حساس از یک دستگاه اختراع شده، به نقاط خاصی از مغز شخصی که باید از او کپی برداری شود و کسی که خصوصیات به او منتقل می‌شود، وصل می‌شود. سپس این دستگاه تمام شناختها و علوم ذخیره شده در نزد شخص اول را کپی گرفته و تمام ذخیره‌های علمی موجود در مغز شخص دوم را پاک می‌کند تا این کپی جایگزین معلومات قبلی شود.

۲. راه کشت: مغز یک انسان مرده در سر انسان زنده‌ای کار گذاشته می‌شود تا این شخص زنده در تفکراتش نسخه‌ای مطابق با شخص مرده باشد.

۳. جراحی ژنتیک: در این شیوه سلولهایی که سالم مانده اند از عضو آسیب دیده فرد بیمار توسط جراحی ژنتیک جدا می‌شوند و در لوله‌های آزمایشگاهی بارور می‌شوند و بعد از آنکه به یک عضو کامل (چشم، قلب، یا...) تبدیل شد، آن را در بدن بیمار کار می‌گذارند. در این مقاله کوشش می‌شود تا پس از بیان تکنیک شبیه سازی انسان از دیدگاه علمی و دیدگاه مسلمانان شیعه در موضوع شبیه سازی انسانی بررسی و مقایسه شود.

اهداف: شبیه سازی، به دو هدف انجام می‌گیرد: ایجاد انسان کامل؛ ایجاد اندامهای مختلف بدن انسان (شبیه سازی درمانی) تحقق هدف دوم بدین صورت است که هر سلول بالقوه، توان تبدیل به همه سلولهای اعضا را دارد، پس می‌توان در آزمایشگاه، رشد را متوقف کرد و فقط به یک سلول خاص مثلاً قلب، عصب یا کلیه و... اجازه رشد داد. سلولهای بنیادی که توان تبدیل شدن به اعضای مختلف را دارند، در آزمایشگاه، برای تولید یک عضو خاص استفاده می‌شوند.

در مورد اول به دلیل پیامدهای منفی اختلاف نظرها و مخالفت‌های زیادی وجود دارد که در مطالب آتی مطرح خواهیم کرد ولی در مورد شبیه سازی درمانی اختلاف نظر وجود ندارد و حتی به دلیل کارایی پزشکی و فواید مهم آن در درمان بیماریهای مزمن از آن استقبال نیز شده است. البته شبیه سازی درمانی به این معنا نیست که انسانی را تولید و آن را قطعه قطعه کنند و قطعات بدنش را به انسان دیگری پیوند بزنند. این کار، جایز نیست؛ چرا که انسان شبیه سازی شده هم، حق حیات دارد و کشتن انسانها ممنوع است

^{*۱} دانشجوی کارشناسی دانشکده پرستاری آجا
^۲ دانشجوی کارشناسی دانشکده پرستاری آجا

روش: این مطالعه یک مقاله مروری است که در تهیه آن از مطالعات کتابخانه‌ای و رجوع به کتب علمی معتبر و منابع علمی لاتین و مقالات اینترنتی استفاده شده است.

یافته‌ها: از دیدگاه فقه‌های اسلامی شبیه‌سازی انسان حرام است و آنها دلایل متعددی را علیه آن اقامه کرده‌اند. از این دیدگاه آنها شبیه‌سازی انسان را به دلایل فقهی، الهیاتی، اخلاقی، اجتماعی، روانشناختی و دلایل دیگر علمی حرام اعلام کرده‌اند. آنها شبیه‌سازی انسان را به عنوان ابزاری برای تضعیف اعتقادات مذهبی، دخالت در آفرینش خداوندی، هتک حرمت انسان، آشفتگی زندگی خانوادگی و گسست در نسب انسانی قلمداد کرده‌اند. در مورد شبیه‌سازی انسان، علما در پاسخ به سؤال «آیا مشابه‌سازی و تکثیر انسان در آزمایشگاه و از طریق روش‌های پیشرفته علمی (کلوناز) جایز است؟ چنین جواب دادند:

آیت الله فاضل لنکرانی: به عنوان اولی اشکال ندارد لکن اگر مفاسدی بر آن مترتب شود، به عنوان ثانوی جایز نیست. آیت الله تبریزی: جایز نیست.

آیت الله مکارم شیرازی: این کار جایز نیست و مفاسد زیادی دارد و اطلاعاتی که اخیراً منتشر شده، نشان می‌دهد که کسانی که از طریق شبیه‌سازی به وجود می‌آیند، در معرض ناهنجاریهای جسمی شدیدی هستند مانند کمبود کلیه‌ها و نیمی از مغز و امثال آن.

آیت الله موسوی اردبیلی: گرچه شبیه‌سازی در مورد انسان تاکنون بر مرحله عمل نرسیده است و لکن دلیل قوی و محکمی بر حرمت چنین تحقیقات و آزمایشاتی وجود ندارد.

آیت الله نوری همدانی: تحقق این عمل معلوم نیست که ممکن باشد و در صورت امکان، اگر با موازین اسلامی مخالف نباشد، اشکال ندارد. همچنین مسیحیت کاتولیک و مسلمانان شبیه‌سازی را به مثابه تولد انسان، نامشروع می‌دانند. از این دیدگاه، رای فقه‌های مسلمان و کاتولیک با یکدیگر یکسان است. شورای اروپایی افتاء و تحقیق نیز شبیه‌سازی انسان را حرام اعلام کرده است. همچنین اداره روابط العالم الاسلامیه که در مکه قرار دارد نیز شبیه‌سازی انسان را حرام و محکوم کرده و خواستار وضع یک قانون جهانی در مخالفت با آن شد. به علاوه در سمیناری که در مراکش در ۱۹۹۷ برگزار شد پیشنهادهای متعددی ارائه گردید که در یکی از آنها منع شبیه‌سازی انسانی از طریق انتقال هسته سلول جسدی به تخمک خالی شده از هسته توصیه شده بود.

بحث و نتیجه گیری: امروزه مسئله «کلونینگ» یا شبیه‌سازی انسان به یک بحث جهانی و همگانی تبدیل شده است. اگر چه هنوز جزئیات این مسئله برای جهانیان و آینده آن روشن نیست، در عین حال، افراد و گروه‌های بسیاری در سراسر دنیا با مطالعات پیگیر تبیین این پدیده نوین را از ابعاد گوناگون دنبال می‌کنند و در داخل کشور نیز از نظر فقهی با عکس‌العمل‌های متفاوت فقیهان رو به رو شده است. شبیه‌سازی انسان از نظر حقوق شبیه‌سازی انسان، از نظر حقوقی ممکن است مشکلاتی را ایجاد کند، از جمله:

از آنجا که در شبیه‌سازی، فرد تولید شده، کاملاً شبیه فرد صاحب ژن خواهد بود؛ حتی خطوط سر انگشتان نیز از این شباهت مستثنی نیستند با این عمل، شخص صاحب ژن می‌تواند جرایمی را مرتکب شود و از چنگال قانون بگریزد، آنگاه عمل خویش را به فرد تولید شده، نسبت دهد یا برعکس. بنابراین، حقوق و آزادی طرفین، سلب خواهد شد؛ به علاوه، مجرم واقعی هم مشخص نمی‌شود و حق آن شخصی که مورد ظلم و تعدی قرار گرفته از بین خواهد رفت.

انسانی که از راه شبیه‌سازی به وجود می‌آید، نه پدیده دارد نه مادری و نه خواهری دارد و نه برادری و نه خویشاوندی و در رحمی پرورش پیدا کرده که مادرش نیست، بلکه مادر جانشین است. خلاصه، فردی است فاقد نسب. بیشتر فقها شبیه‌سازی را دخالت در کار خدا شمردن می‌دانند که از منظر اسلامی به هیچ وجه صحیح نیست.

کلمات کلیدی: شبیه‌سازی - انسان - احکام اسلامی